

A VILÁGHÁBORÚ
eddig tanulságai
a magyar nemzet
jövője szempontjából.

Írta:
Dr. GEBHARDT KÁROLY.

Nyomatott a Merkur könyv- és könyomdában Budapesten
IV. Papnövelde-utca 6.

A világháború eddig tanulságai a magyar nemzet jövője szempontjából

I.

Még teljes erővel dúl a világháború, melyhez foghatót nem ismer az emberiség eddigi történelme; még dörögnek a fegyverek, patak-ként folyik a vér, sírnak az özvegyek és árvák s pusztulnak az emberiségnek, a kultúrának legbecsesebb javai. Nap-nap után szinte megbecsülhetetlen vagyonértékek, százezrek és milliók vesznek el fegyverben, füstben s különféle hadi eszközökben és míg az öreg Európa kulturállamai elkeseredett ádáz dühvel és fanatizmussal mészárolják egymást, — addig Amerika boldogan gyűjti az aranyait, azokat az aranyakat, amelyekért vassal, sok munitióval és az embergyilkolás különféle eszközeivel fizet vissza Európának.

De ne folytassuk tovább ez eszmefuttatást, nehogy kishitűnek gondoljanak. Csüggedésre, kishitűségre éppen semmi okunk. A józanság, a belátás előbb-utóbb mégis csak győzedelmeskedni fog. El fog jönni valamikor csak a béke korszaka. És majd csak akkor, a nagy világegés után, ha ismét megtaláltuk egymást, ha majd ismét találkozni fognak Európa kultúrnépei, — majd csak akkor fogjuk meglátni

azokat a szörnyű károkat és pusztításokat, amiket ez a világháború okozott az egész emberiségnek. Es a nagy gyűjtogató s a többi kisebb gyűjtogatók akkor majd megcsinálhatják a maguk mérlegét; érdemes volt-e lángbaborítani egész Európát? nyertek-e veszítettek-e az üzleten? A nagy világegésznél nem-e pusztultak el' az ő javaik is; anyagi és erkölcsi javak, melyeket nem fog pótolhatni többé nekik senki sem ?....

A másfél évet meghaladó világháborúnak immár oly kiterjedt irodalma van, hogy szinte felesleges visszatérni azokra az okokra, melyek azt előidéztek. — Ismeretesek az ántánt által' hangoztatott motívumok, amelyek által' igyekszik elhárítani magáról a felelősséget a történelem ítélőszéke előtt; és köztudomásúak azok a diplomáciai okiratok és iratváltások is,.. melyekkel a középeurópai szövetségesek külügyi kormányai rávilágítottak arra, hogy ki volt az előidézője, ki kezdte a háborút.

Érdemesebb azonban megállani annál a kérdésnél, hogy mely érdekből kezdődött a háború? Kiknek és mely okokból állott érdekében,, hogy az európai hatalmak eddigi egyensúlya egy világháború árán megbontassék s uj világpolitikai és világgazdasági helyzet álljon elő? Mielőtt erre a kérdésre végleges választ adhatnánk, foglalkoznunk kell azzal a felfogással, mely a mai háborút kizárólag faji szempontokból vezeti le s azt vallja, hogy ez a háború tulajdonkép a germán, a szláv és a latin fajok összeütközése, a minek az ellentétes faji tulajdonságok és megnyilatkozások folytán előbb-utóbb

ki kellett törnie. Azok, akik ezt a nézetet vallják, ezzel a teoriával igazoltnak látják magának a világháborúnak kitörését s úgy állítják oda azt, mint egy fizikai kényszerűséget, melynek előbb vagy utóbb a teljes feszültség? után be kellett következnie.

Anélkül, hogy a faji együvértartozás érzésének jelentőségét kétségbe vonni akarnánk, mégsem fogadhatjuk el ezeknek a theoretikusoknak az álláspontját azért, mert minden teoriánál és pszichikai magyarázatásnál fényesebben reájuk cáfoltak a mai világháború eddigi tanulságai.

Az az elterjedt hiedelem, hogy Oroszország a szláv népek védelme érdekében harcol, époly téves, mint amilyen valótlan és alaptalan a poroszok ellen kijátszott és hangoztatott pángerman vagy militarisztikus törekvések emlegetése. Hisz nem Oroszország áll a pánszlávizmus szolgálatában, hanem éppen megfordítva: Oroszország az, mely a maga imperializmusának szolgálatába állította a pánszlávizmust épúgy, mint a vallási orthodoxismust.

Igen tanulságos e tekintetben dr. Bonkáló Sándornak : „A szlávok, a szláv népek és a szláv kérdés ismertetése” címen a Modern Könyvtárban megjelent tanulmánya, melyben erre vonatkozólag megjegyzi, hogy: „a szlavofilizmus eredetileg ideális alapokon nyugvó filozófiai irányzat volt”. „A nyugati pánszlávizmus hatása alatt azonban, ez az eredetileg tisztán filozófiai irányzat a „szláv eszme”” szolgálatába szegődött s az orosz imperializmusnak lett a szócsöve”.

A szláv fajok egysége azonban így is csak

ábránd maradt, avagy csak üres jelszó, mely agitációs célokra hasznos lehetett, mely azonban ebben a világháborúban szétfoslott és szertehullott. Elég reámutatnunk Bolgárország példájára, melynek népessége ugyan eredetileg finn-török eredetű bolgár volt, de annyira beleolvadt az általa meghódított szláv ságba, hogy felvette annak nyelvét és épúgy szlávnak tekintendő, mint a szerbek, vagy a horvátok. Ez a Bolgárország, melyet még vallása, az orthodoxia révén is a maga érdekszférájába tartozónak tekintett Oroszország, a világháborúban az ő ideáljait nem a faji politikában, tehát nem a pán-szlávizmusban, hanem nemzeti ideáljának megvalósításában: a bolgárságnak a bolgár királyságban való egyesítésében keresi és fogja megtalálni.

Avagy ott van Horvátország példája, melynek népessége kétségtelenül szláv és mégis a legnagyobb elismerésre méltó hősiességgel veszi ki részét az Oroszország elleni háborúban.

De nemcsak a szláv népfajokra nézve áll ez, hanem általában más fajokra nézve is. Az orosz hadseregben például tekintélyes számban vannak németek, kik a háború folyamán német fajtestvéreik ellen harcoltak. Lengyeleket találhatunk úgy az orosz hadseregben, mint a német hadseregben, avagy a mi hadseregünkben. Zsidókat is nagy számban találhatunk úgy a szövetségesek, mint az ántánt seregeiben és ezek is — kivéve az oroszországiakat, kik állandó elnyomatásban és sanyargatásban éltek s szenvedtek az orosz kormányzat alatt — elszántan harcoltak mindkét részien.

Egyszóval nem faji érzés szerint helyez-

kedtek el a népek és vették ki részöket a világháborúból, hanem az állami, a nemzeti hovátartozandóság érzéséből kiindulva.

Az a nemzet, mely élet- és feilődésképes, a maga számos szerveivel, szociális és gazdasági intézményeivel, mint valami mágneses bűv-erővel köti magához különböző fajú polgárait, kik a világháborúban faji, vallási tekintet nélkül siettek hazájuk védelmére. Csakis ott, aho! ez a szervi összeköttetés hiányzik az állam és polgárai között, ahol az állam maga sem egy élő szervezet, hanem gépies jellegű és összetételű, ahol tehát az életösztönnek, a „raison d'être”-nek alapnyilvánulásai is hiányzanak, csakis ott kerekedhet felül és érvényesülhet a faji ösztön az állammal, a nemzettel szemben.

A magyar nemzet e tekintetben fényesen állotta ki a tűzpróbát.

az egész magyar nemzet egyértelműleg sietett a hívó szóra a zászlók alá, aminek legfényesebb bizonyítéka volt katonai mozgósításunk minden várakozást felülmúló sikeres lefolyása.

Nem a faji érdekek és ösztönök összeüt-közése idézte elő a mai világháborút, hanem ennél mélyrehatóbb okok: a világgazdasági érdekek összeüt-közése, melyektől az államok és nemz-tek fennállása és fejlődése függ. Ezek a vilá-gazdasági érdekek nem annyira az államra néz-ve bírnak fontossággal, hanem inkább az állam-

szervezet révén belekapcsolódnak az egyes egyén, az állampolgárok életébe s ott fontos változásokat, néha súlyos rázkódásokat idéznek elő. A modern és tökéletes államszervezetre polgárainak ezen gazdasági életnyilvánulásai nagy hatással vannak. Az államszervezet a legkisebb gazdasági eltolódásra, mint valami seizmograf élénken és pontosan reagál s így kerülhetnek szembe egymással az egyes államok, mint a különböző és ellentétes gazdasági érdekek exponeisei.

Hogy megértsük azokat az ellentétes gazdasági érdekeket, melyek összeütközéséből keletkezett a mai nagy világháború, meg kell ismernünk legalább nagy vonásokban azt a világ-gazdasági helyzetet, melyben Európa volt a világ háború kitörése előtt. Európa nagy államainak, az úgynevezett nagyhatalmaknak népességét tekintve legtöbb lakosa van Angliának, melynek népessége, a gyarmatait is számításba véve 443 millió.

Második helyen áll Oroszország 169 millió lakossággal.

Harmadik helyen áll Franciaország 98 millió lakossággal.

Negyedik helyen áll Németország 77 millió lakossággal.

Ötödik helyen áll Ausztria-Magyarország 51 millió lakossággal.

A világgazdaság szempontjából első helyen áll Anglia a maga gyarmataival. Az angol gyarmatok nem tekintendők a szó szoros értelmében olyan gyarmatoknak, melyeken kultúrát, gazdasági életet s szerves összeköttetést kell még teremteni az anyaországgal (a milyenek

pl. Németország gyarmatai). Anglia gyarmatai közül a legnagyobbak és legértékesebbek ma már kulturált, gazdaságilag előrehaladott szervezetek, melyeket találóbban lehetne tartományoknak nevezni, mint gyarmatoknak. Ezek a gyarmatok szerves és szoros összeköttetésben állván Angliával, közülök igen sokan angolokká váltak, amennyiben magukat nyíltan és őszintén az angol világuralom részeseinek tekintik. Ilyen például Kanada és Ausztrália is. Anglia hatalmas és szervezett ipara és kereskedelme révén gazdaságilag magához kapcsolta ezeket a gyarmatokat, melyek egyenként államformájukat tekintve a legkülömbözőbb berendezésűek, földrajzilag eltagoltak, népességileg és fajilag keverték, amelyeket azonban éppen gazdasági okokból sikerült Angliának magához kapcsolni és szolgálatába állítani. Vannak ugyan ezen gyarmatok között egyesek, aminő pl. India vagy Egyiptom, melyekre ezen meghatározásunk nem vonatkozik, ezek azonban inkább kivételeknek tekinthetők Anglia többi gyarmataival szemben. Anglia a maga tengeri uralmával, mintegy központjává vált az ő gyarmatainak. A gyarmatokról behozott nyers anyagot iparával feldolgozza és a feldolgozott árút hatalmas kereskedelmi flottája révén eljuttatja a világ minden részébe. Látnivaló tehát, hogy az angol világkereskedelmet a világháború előtt alapjában, léteben semminemű veszély nem fenyegette. Az angol világkereskedelem mellett azonban a németországi kivitel is érezhetővé vált. Németország kereskedelmi flottája is nap-nap után erősödött, és így Németország lassanként erős versenytársává fejlődött Angliának. Az európai piacon

Anglia mind kényelmetlenebbül érezte Németország ipari térhódítását, mely egyes iparágakban (pl. a vasiparban) teljesen hátraszorította Angliát.

Franciaországban a revanche mesterségesen fentartott gondolata, a régi gyűlölet a régi ellenfél iránt, féltékenykedés, irigység; Németország hatalmas fejlődése, szaporodása, mindezek egyaránt közrejátszottak a háborút felidézõ okok között. Hisz egymagában az a körülmény, hogy amíg Németország népessége évrõl-évre szaporodott, addig Franciaország népessége apadóban volt, méltán ejtette aggodalomba a franciákat. A szaporodás kérdésével kapcsolatosan érdekesnek tartjuk felemlíteni, hogy a Hickmann-féle statisztikai táblázat kimutatása szerint az 1800—1900-ig terjedõ 100 év alatt Franciaország a nagyhatalmak sorában a második helyrõl az ötödik helyre került, míg ugyanazon idõ alatt Németország a negyedikrõl a második helyre jutott. Ezek a kedvezõtlen népességi viszonyok tehát méltán kelthettek aggodalmat Franciaországban, mely aggodalmak a fentemlített okokkal együtt közrejátszottak abban, hogy Franciaország szívesen nyújtott kezét Angliának a világháborúban való együttmûködésre.

Egyébiránt, hogy Németország a világkereskedelemben is megelőzte Franciaországot és hogy mindjárt Anglia után a második helyre került a nagyhatalmak sorában, ennek bizonyítása la hivatkozunk az 1912. évi németbirodalmi Statisztikai Évkönyvre, mely szerint 1912-ben a kies behozatal összeségébõl számítva Anglia kereskedelmi forgalma a világkereskedelemben

			27,400	millió márkát,
Németország forgalma	—	21,300	„	„
Franciaország	„	— 14,800	„	„
Oroszország	„	— 5,800	„	„
Ausztria-Magyarország				
forgalma	—	—	—	5,600
Olaszország	„	—	5,100	„
tett ki.				

Ezek szerint a világkereskedelemben való részesedés szempontjából az európai nagyhatalmak között első helyen Anglia, második helyen Németország, harmadik helyen Franciaország áll. Érthető tehát, hogy Anglia és Franciaország a közöttük lévő nagyhatalmat — mert verseny útján nem tudták legyőzni — erőszakkal, a fegyverek erejével próbálták meg letörni. Ámde Anglia és Franciaország egymagukban nem érezték elég erőt erre, s ezért volt szükség Oroszország közreműködésére, amit azután pénzzel meg is nyertek maguknak.

Oroszországot a világháborúban való részvételre nemcsak az oda beözönlő francia és angol milliók, hanem főként Oroszország külön gazdasági érdekei és balkáni politikája készítették. Míg Franciaország és Anglia Németországban látta a veszedelmes versenytársat éppen gazdasági téren, addig Oroszország gazdasági érdekeit Németország ipari fejlődése nem befolyásolta hátrányosan. Oroszország nyersanyagtermelő állam, egy kimeríthetetlen és nagyrészt „kiaknázatlan kincsesbánya a maga óriási erdősegeivel, gabonatermő földjeivel, állattenyésztésével, petroleum-, vas-, érc-, aranybányáival. Egy ilyen államnak, melynek ennyi nyersanyaga

van és melynek lakossága minden szaporasága^ mellett a kultúrában elmaradott s így ipari foglalkozásra nem szoktatható — valóságos létéi”; deke, hogy szomszédságában egy oly hatalmas ipari állam legyen, mint a minő Németország. Egy nyersanyagban gazdag, földművelő államnak, mely reá van szorulva a nyersanyagkivitelre, feltétlen szüksége van piacra; és hogy Németország elég jó piac volt az orosz kivitelnek, ezt legjobban bizonyítja az, hogy az Oroszországból Németországba bevitt nyersanyagok értéke

1909-ben	—	—	1360 millió márkát,
1910-ben	—	—	1390 „
1911-ben	—	—	1630 „
1912-ben	—	—	1530 „
1913-ban	—	—	1420 „

az öt év alatt összesen 7330 millió márkát tett ki, míg ugyanezen idő alatt a Németországgal szövetséges Ausztria-Magyarországból Németországba bevitt termékek értéke csak 3910 millió márká volt, tehát nem sokkal több, mint a fele annak az értéknek, amit Oroszország németországi bevitelének értéke kitett. Nyilvánvaló ebből; hogy Oroszország, melynek Németország ilyen jó piaca volt gazdasági téren, nem *gazdasági érdekből* folytat Németország ellen háborút.

Oroszország Gazdasági érdekeltsége ebben a világháborúban is kétségtelenül Konstantinápoly elfoglalása, s ezzel a Boszporus és a Dardanellák megszerzése volt. Már Nagy Péter cár felismerte a tenger jelentőségét Oroszország szempontjából. Az orosz politika s Oroszország gazdasági érdekeltsége azóta nem változott; Igen találóan jellemzi dr. Bonkáló Sándor; már

idézett művében ezt a politikát, midőn azt írja: „A muszka korán felismerte a tenger fontosságát s minden irányban fagymentes kikötő felé igyekezett, nehogy mint zárt kontinentális állam minden jelentőségét s fejlődésének a lehetőségét elveszítse. Céljai elérésére igénybe vesz minden eszközt, brutális erőszakot, szláv testvériségre való hivatkozást, a vallás szentségét, hogy mint a bizánci császárság és a pravoszlávia védője követelje magának Konstantinápolyt, a görög vallás Rómáját.”

Tengeri kikötők, szabad tenger kellenek Oroszországnak, hogy mint nyersanyagtermelő állam szabadon kereskedhessen és kifejleszthesse a maga gazdasági erejét. Ennek a célnak érdekét szolgálja Oroszország szempontjából a mai világháború s e célra szolgál eszközul Oroszország balkáni politikája, mely a pánszlávizmus jelszava alatt a Balkánt is a maga érdek- és hatalmi körébe akarja hajtani.

Íme rövid, vázlatos összefoglalásban ezek azok a világgazdasági érdekek és célok, melyek a mai világháború kiinduló pontját ” képezték. Anglia, Franciaország és Németország versenye egyfelől, Oroszország világhatalmi törekvései másfelől.

Ausztria-Magyarországnak nincsenek gyarmatai, s bár elég fejlett a tengeri kereskedelme, a világgazdasági érdekeltségeknél számba alig vehető. Ha ily viszonyok között a mai világháborúban Ausztria-Magyarországnak a legexponáltabb szerep jutott mégis osztályrészül, ennek a geográfiai fekvésen kívül még két oka van. Az

egyik ok Ausztria-Magyarországnak balkáni érdekeltségében, a másik ok pedig a Monarchiának a háborút megelőző időkbeni belviszonyaiban keresendő.

Ausztria-Magyarország balkáni érdekelt-sége kiegyenlíthetetlen ellentétben áll Oroszország balkáni törekvéseivel. Hogy ezen érdekek tényleg kiegyenlíthetetlenek, azt legjobban jellemzi az, hogy még oly hatalmas férfiúnak sem sikerült azokat kiegyenlíteni, vagy áthidalni, mint a minő Bismarck volt. Ismeretes, hogy Bismarck a porosz-francia háború után meg akarta teremteni a szövetséget Németország, Oroszország és Ausztria-Magyarország között. Ebben az ügyben hosszas és komoly tárgyalások folytak a hatalmak közt és már-már úgy látszott, hogy a szövetség létre is fog jönni. Az orosz-török háború után, 1879-ben azután Oroszország nevében Gorcsákov kijelentette Bismarcknak, hogy ilyen szövetségbe Ausztria-Magyarországgal nem megy bele; Németország válaszson Oroszország, vagy Ausztria-Magyarország között. Bismarck Ausztria-Magyarországot választotta szövetségesül, de e mellett Oroszországgal is fenn akarta tartani a jó viszonyt. Megkísérelte Bismarck Ausztria-Magyarország és Oroszország között is a békés egyensúly fentartását, ámde ez nem volt lehetséges, mert éppen a balkáni kérdésekben állandó volt a súrlódás a két hatalom között. Minthogy Ausztria-Magyarország fokozódó bizalmatlansággal és ingerültséggel kísérte Oroszország balkáni politikáját, Bismarck azt ajánlotta, hogy a hatalmak állapodjanak meg egy közös határvonal kijelölésében a Balkánon és osszák fel a

Balkánt két érdekeltségi területre, melyek közül az egyik Oroszország, a másik Ausztria-Magyarország érdekeltségi területe legyen. Bismarck meg is kísérelte ezt a felosztást olyképen, hogy a monarchia érdekkörébe sorozta Boszniát és Szerbiát, Bolgárországot pedig az orosz érdekszférába utalta. Bismarcknak ezt a kiegyenlítő tervét úgy Pétervárott, mint Bécsben elejtették s így maradt fenn a Balkán-krízis, melyet megoldani és nyugvópontra juttatni a mostani világháború lesz hivatott.

Ám, ha a világháborút előidéző okok között elsősorban gazdasági érdekellentétek szerepelnek is, e mellett nem kis szerepe van a háborút közvetlen befolyásoló okok között annak a feldőlt, úgyszólván válságos belső viszonyoknak is, melyek a háborút megelőző időben Ausztria-Magyarországban fennállottak. A magyarországi szomorú parlamenti viszonyok még annyira emlékezetünkben vannak, hogy azokra visszatérni már ez okból sem volna helyén való. De nem voltak különbek az osztrák viszonyok sem. Az osztrák parlamentarizmus működését teljesen megbénította az Ausztriában élő nemzetiségek állandó viszálykodása. A pánszlávizmus, az olasz irredenta, trializmus törekvései egyfelől, a Magyarország elleni gyűlölet, s a centralisztikus jelszavak hangoztatása másfelől, mindmégannyi tünetei voltak az osztrák parlamentarizmusnak, melyekből ellenfeleink, tán nem is túlzott optimizmussal arra következtettek, hogy háború esetén Ausztria magától fog széthullani, Magyarország pedig kap az alkalmon, hogy elszakadjon Ausztriától. Ausztria-Magyarország volt ellenfeleink szemében az a „beteg ember”,

melyről még a szerb lapok is állandó gúnnyal és lekicsinyléssel írtak.

Ezek a várakozások és remények az antant részéről minden esetre hozzájárultak a világháború megindításához. Alig hihető, hogy egy belpolitikailag consolidait, életerős monarchiával szemben ellenfeleink már most fel merték volna venni a harcot. Az antant szempontjából talán helyesebb is lett volna a várakozás. Legalább is addig, míg Szerbia kiheverte teljesen a Balkán háború fáradalmait, s kiépítve stratégiai határvonalait, kissé megerősödik. Ámde ezeknek a kérdéseknek eldöntését bizvást rábízhatjuk az antant történetíróira. Döntsék majd ők el valamikor, hogy hol, kiben, vagy miben volt a hiba. Mi meg lehetünk elégedve a sorssal, nem zúgolódnunk, nem is panaszkodunk, hanem áldjuk el esett és vérző, értünk szenvedő hőseinket; áldjuk az isteni gondviselést, mely egy ezredéven át megtartotta és most sem fogja elhagyni a magyart.

II.

Magával a világháborúval és annak eddigi változatos történetével külön felesleges foglalkoznunk. A szemünk előtt folyik le ez a gigászi küzdelem, melynek eddigi minden egyes fázisa a közép európai szövetségesek fegyvereinek sikerét és dicsőségét hirdeti. Bízunk benne — és az eddigi eredmények méltán feljogosítanak erre a feltevésre, — hogy a végső siker és diadal is a mi részünkön lesz, csak türelem és odaadó kitartás kell hozzá.

Türelem és kitartás nemcsak a hadban-

álló seregünk részéről, hanem még inkább az itthonmaradottak részéről is.

Fentebb a világháború okairól szólva, reámutattunk Anglia világhatalmi érdekelttségére. Hangsúlyoztuk, hogy Anglia, bár Németországban erős versenytársra talált a világpiacon, még sem volt megtámadva létérdekében oly mérvben, hogy az igazolhatta volna ezt a rettenetes világháborút, melyet az féltékenységében az emberiségre zúdított. Anglia, mint a tenger ura hatalmas kereskedelmi flottája; révén ura volt a világkereskedelemnek. És ha Anglia ezen tengeri uralmát a németek tengeralattjáróival erősen megzavarták, részben megnyirbálták s mindazáltal az angol tengeri uralom oly, tény, melyen a világháború aligha fog változtatni és mellyel a háború utáni időkben is számolnunk kell majd.

A világháború tanulságai között talán egyike a legfontosabbaknak Anglia tengeri uralmának hatása a középeurópai gazdasági viszonyokra. A háború előtti gazdasági állapotokra vonatkozó statisztikai adatokból láthatjuk, hogy az európai mezőgazdaságban milyen fontos szerepet játszik a tengerentúli behozatal. Így az 1912 és 1913-ból kelt adatok szerint Anglia évi átlagos búza termése a Kanadából behozott készletekkel együtt 20 millió tonnát, Oroszországé 23 millió tonnát, az Egyesült Államoké 21 millió tonnát tesz ki. Ezzel szemben Németország és Ausztria-Magyarország produktuma kitesz 11 millió tonnát. Avagy pl. az állatgazdasági viszonyokat tekintve, szarvasmarha állományban Anglia produktuma 149 millió darabot tesz ki,

Oroszországé 37 millió, az Egyesült Államoké 57 millió, Németország és Ausztria-Magyarországé együttvéve 36 millió darabot. Juh és kecske állományban Anglia produktuma 212 millió darab, Oroszországé 43 millió, az Egyesült Államoké 54 millió darab, míg Németország és Ausztria-Magyarország produktuma 22 millióra vehető. Angliának ezen óriási produktumát szarvasmarhában legnagyobb részt India, juh és kecskében pedig Ausztrália szolgáltatja.

A mezőgazdasági javak ezen egyenlőtlen eloszlását a világkereskedelem van hivatva a maga óriási tengeri forgalmával a szükségletek arányában kiegyenlíteni. Ámde Anglia, mely a világháborút gazdasági térre is átvitte, a maga hatalmas tengerei erejével elzárta a középeurópai szövetségesek efpí. a tengert és büszkén vallotta legerősebb fegyverének a szövetségesek kiéheztetését.

Kétségtelen tény, hogy Anglia ezen elhatározásával a világ^forgalomtól elzárt bennünket. Igen találóan jegyzi meg Friedrich Naumann nemrég megjelent „Mitteleuropa” című munkájában Német- és Ausztria-Magyarországról: „wir zaszen oder sitzen zusammen im Wirtschaftsgefängniss.” Ámde ez a Wirtschaftsgefängniss még a legtávolabbról sem jelenti azt, hogy Anglia ezzel egyáltalában elérhetné a maga külön célját, a mi kiéheztetésünket.

Középeurópa államait a világháború kitörése nem érte meglepetésszerűen, s bár a világháború elhúzódását előre nem láthattuk, nemcsak fegyverrel és munitioval láttuk el magunkat jóelőre, gondosan, hanem tekintélyes gazdasági készletekkel is, melyeket a háborúban ok-

szerű beosztással takarékosan használtunk és használunk fel. E mellett szükségleteink mérvéhez képest átalakult vagy módosult mezőgazdaságunk is. Nálunk főleg a kis parasztbirtokon látható ez, ahol már a múlt évben az eddigi szokástól eltérőleg a gabona, tengeri és burgonya mellett nemcsak a hüvelyesek, hanem a háztartási zöldségfélék is mind nagyobb számban szerepeltek.

A világháború megtanított bennünket belterjesebb, gazdaságosabb földművelésre, a javakka! való takarékoskodásra. Ilyen gazdálkodás és előrelátó takarékoság mellett minden rázkódtatás nélkül fogjuk elviselni ezt a Wirtschaftsgefängnisst, melyhez Anglia oly sok reményt fűzött, amely azonban már foszladozóban van s nemsokára illúziónak fog bizonyulni. Mert, amit a tengeren el tudott előlünk zárni Anglia, azt dicső hadseregeink az időközben szövetségeseinkké vált török és bolgár fegyverek segítségével kárpótolták, megnyitván Középeurópa országútját. Ezzel az úttal megnyílt előttünk oly perspektíva, mely nemcsak stratégiai szempontból a legszebb jövővel kecsegtet, de gazdaságilag is megbecsülhetetlen értékű.

A világháború ezen általános érdekű, gazdasági természetű tanulságokon kívül nekünk magyaroknak még külön tanulságokkal is szolgált, melyekről a világháború elmúltával a rendes viszonyok visszatérése után, még sokszor és sokat kell majd foglalkoznunk. E helyen csak röviden mutatunk reá egynéhány olyanra, mely bennünket speciálisan érdekel.

A magyarság szerepe a világháborúban köztudomású. Nem kell dicsekednünk, mert maguk a tények beszélnek és hirdetik, hogy a háborúban a legfőbb szerepet a német vezetés, kitartás és szervezettség mellett a magyar katona hősiessége játszotta. A magyar katona mindennél önfeláldozóan, hősiezen harcolt, kitűnő eréllyel az offenzívában, páratlan kitartással a defenzívában. Németország területén ép oly lelkesedéssel küzdött, mint Szerbiában; Magyarország földjén ép oly halálmegvetéssel verekedett, mint Ausztriában. Katonai erényeit egyformán elismerik és magasztalják szövetségeseink, kiknek alkalmuk volt a magyar katonával együtt harcolni. Reméljük, hogy ezt a magyar katonát a jövőben az egész monarchiában egyformán meg fogják becsülni. Meg kell érteni végre a monarchiában mindenkinek, hogy a háború után egy oly rendszernek kell következni, amely szakítva a bizalmatlansággal, biztosítja a magyarságnak azt a szerepet a nemzeti védelemben, mely őt katonai erényeinél fogva méltán megilleti. A nemzeti védelem teljességének pedig — de lege lata is — elengedhetlen feltétele az, hogy 1867:XII. t. c. 11. §-ában lefektetett alapelv „a magyar hadsereg mint az összes hadsereg kiegészítő része” tényleg a valóságban is kifejezésre jusson. Az a magyar hadsereg, melyről a törvény mint az összes hadsereg kiegészítő részéről beszél, testben és lélekben ott volt ugyan, dicsőségesen küzdött és győzött is a világháború csatáiban, — ám ezt a szerepét, amint azt a magyar képviselőház megállapította — egy a háború után hivatalosan összeállítandó statisztikai összeállítás lesz hivatva

véglegesen fixírozni, mert a háború folyamán kiadott hadi jelentésekből alig volna ez teljességében megállapítható.

A magyar honvédségnek fényes szerepét és dicső sikereit a világháborúban büszke elégtétellel jegyezzék meg maguknak azok a politikusok, kiket a múltban a hadsereg reformjáért folytatott parlamenti csaták idején a szakemberek mindig azzal akartak elhallgattatni, hogy a magyar nyelv bevitele a közös hadseregbe, a hadsereg egyöntetűségét és akcióképességét veszélyeztetné.

Másik fontos tanulsága a világháborúnak hazai nemzetiségeink részvételében és szerepében nyilvánult meg. Már fentebb rámutattunk azon különbségre, mely nemzetiségi szempontból Ausztria és Magyarország között fennáll. Magyarország nemzeti állam, míg Ausztria nemzetiségi állam. E helyen és a mai világháború folyama alatt nem volna helyes Ausztria nemzetiségeiről, vagy azok közül némelyiknek a világháborúban való részvételéről elmélkedni és ahhoz következtetéseket, tanulságokat fűzni.

Nálunk, ha voltak is nemzetiségek, amelyek soraiban egyesek megtévedtek, — ez elszigetelt és szórványos jelenség volt, melynek eredete legtöbb esetben az ellenséges külföldi államok kémsszervezkedésére és annak befolyása következtében, anyagi érdekekre vezethető vissza. Reméljük azonban, hogy az ország határszélein újjáépülő falvak nemcsak jólétet és kultúrát fognak ott teremteni, hanem a nemzeti kultúrával, a magyar nemzet anyagi segítségével együtt meg fogják teremteni a határszélek népeinek azt a benső kapcsolatát is a magyar nem-

zettel, mely a jövőben minden kísértésnek ellent tud állani.

Egyébként a magyar nemzeti állam a világháborúban fényesen megállotta a helyét, kezdve 1914. augusztus havától, midőn a magyar parlament épp oly méltósággal, ünnepélyességgel és egyetértéssel fogadta a háború kitörését, mint Berlinben a német. Ezzel szemben Ausztriában ugyanekkor még a parlament ösíszehívását is mellőzni kellett. Így helyeződött át a Monarchia külpolitikájának súlypontja külsőségekben Magyarországra, — mely áthelyezés azután egyes osztrák körökben visszahatást, féltékenykedési keltett. Azt kell hinnünk, hogy éppen ennek a visszahatásnak a következménye az az osztrák körökben és szakirodalomban újabban jelentkező centralista áramlat, melynek jelentőségét a magyar parlament illetékes férfiai kellő értékükre leszállítottak.

A háború befejezése után módunkban lesz a világháborúnak ezen tanulságait részletesen megtárgyalni. Azokat a jelentős gazdasági rázkódásokat, melyeket a világháború úgy az iparban, mint a kereskedelemben, a mezőgazdaságban, s általában az egész államháztartásban okoz, a béke korszakában kell majd alapos, szorgalmas munkával kiegyenlítenünk. Hogy ez a korszak mikor fog elkövetkezni, azt ma még senki sem tudja, de minden kultúrember szívesen, óhajtva várja.

III.

A világháborút követő békekötés egymagában még nem fogja azt jelenteni, hogy az emberiségre nézve beállott a béke korszaka. Sok

függ a háború befejezésétől, a fegyverek diadalától, de még több függ attól a tartós béke érdekében, hogy a felek a békekongresszuson kölcsönösen mérsékletet tartsanak követeléseikben. A győző ne akarja leigázni majd a legyőzöttet, és mindenkép oly békét kössön, mely a tényleges etnográfiai és geográfiai viszonyokkal számol. Az ilymódon létrejött békekötés után is még jó ideig megmarad a keserűség a lelkekben és a népek gyűlölködése, mint egy nagy tűzvész után a zsarátnok, csak lassanként fog kialudni.

A nemzetek már a béketárgyalások során arra fognak törekedni, hogy maguknak szövetséges társakat szerezzenek. Új szövetségek fognak alakulni, esetleg régiek felbomlani aszerint, amint azt a nemzetek jövő érdeke követeli.

Már most, a világháború folyamán gyakran halljuk említeni „középeurópai szövetség”, „blokk” és hasonló elnevezések alatt azt a mai helyzetből kiindulva csak természetesnek látszó szövetkezést, mely Ausztria-Magyarországot Németországgal a mai szövetségi viszonynál szorosabb összeköttetésbe akarja hozni és Bolgárországgal s Törökországgal, és az esetleg még csatlakozó Balkán állammal, vagy államokkal együtt meg akarja teremteni a középeurópai világuralmat. Anglia és Oroszország világuralma mellett fel akarnak állítani egy harmadik nagy világuralmat. Egy politikai és gazdasági blokk alakulását célozzák, mely Hamburgtól Közép-Ázsiáig terjedne és amely az említett világhatalmakkal szemben, mint erős, egyenrangú tényező alkalmas volna az európai béke egyensúlyának biztosítására.

A középeurópai szövetkezés, mely a benne résztvevő nemzeteket, mint önálló, szuverén egyéniségeket, éppenséggel nem abszorbeálná, kettős célt szolgál: politikai és gazdasági célt. Politikai cél : a világháborúban vérrel megpecsételt hű szövetség megújítása, egy védszövetség létesítése Középeurópa államai és a szövetséghez csatlakozó balkáni államok között. Gazdasági cél a közös politikai cél kiegészítése, a gazdasági egymásrautaltság következtében egy új nagy gazdasági kialakulás, mely amellet, hogy teljesen kiküszöbölné a Balkánon az orosz befolyást, — a benne résztvevő államok gazdasági érdekeit is egymással összhangba hozva, kölcsönösen előmozdítaná.

A középeurópai államszövetség gondolatával úgy Németországban, mint Magyarországon és Ausztriában is számosan foglalkoznak doktrinerek, politikusok s a gyakorlati élet emberei is. A szövetség hívei rámutatnak a mai középeurópai szervezetlenségre, melynek helyébe egy hatalmas összetételű és szervezetű 120—130 millió, később még több embert felölelő politikai és gazdasági szövetkezés lépne. Megszűnnének az apró gazdasági piacok, a vámokkal mesterségesen felszöktetett magas árak és helyükbe lépne egy hatalmas világ gazdaság a maga gigászi méreteivel.

A szövetség ellenzői Ausztriában azt hozzák fel, hogy egy szoros gazdasági szövetség a monarchia gazdasági életét Németországtól Jenné függővé. Németország a maga hatalmas, kifejlődött iparával abszorbeálná szerintük a kisebb államok iparát és nagy mértékben fenyegetné az osztrák ipart is.

Nálunk Magyarországon a középeurópai gazdasági szövetkezés ellen nem hangzottak fel oly mértékben aggodalmak, mint Ausztriában. Politikusaink és közgazdászaink többsége azon az állásponton van, hogy elsősorban az Ausztriával való kiegyezést kell elintéznünk, mielőtt a nemzetközi tárgyalásokban résztveszünk.

Akárhogy is vélekedjék azonban valaki egy ilyen középeurópai gazdasági szövetkezés értékéről, kétségtelen, hogy a szövetkezés csak addig mehet, míg azt a magyar, német, osztrák gazdasági és politikai érdekek megengedik s kívánják. Ne tévesszük szem elől, hogy minden szövetkezés a benne helyet foglaló nemzetek cselekvő szabadságát egy bizonyos mértékben korlátozza. A szoros gazdasági szövetkezés pedig előbb-utóbb gazdasági egységre vezetne, melyben a nemzet gazdasági önállóságát teljesen feláldozná.

Ilyen egységre vezetne a középeurópai vámunió, melynek Németországban sok híve van. A vámunióval megszűnne a nemzetek gazdasági önállósága, mert Középeurópa gazdasági irányítása és vámigazgatása egy központból történnék, közös szervezettel, közös tisztviselőkkel.

Azonban, ha valaki még nem híve a vámuniónak és azt a nemzet gazdasági önállósága szempontjából elfogadhatatlannak tartja, az még távolról sem jelenti azt, hogy egyáltalában ellensége a középeurópai államok gazdasági szövetkezésének. Hisz ennek a vámunión kívül számos alakzata lehet még; vámszerződések, a legmesszebbmenő kedvezmények nyújtásával, melyek mellett a nemzetek gazdasági önállósága

megóvatik, az érdekellentétek pedig kölcsönös méltányossággal kiegyenlíthetők.

Németország is, Ausztria is ipari államok lévén, gazdasági téren köztük nagyobb a súrlódási felület, mint Magyarország és Németország gazdasági érdekei között. Úgy hisszük azonban, hogy ennek dacára meg kell találni és meg is fogja találni a két állam t. i. Ausztria és Németország ipari téren a módot, mely ezt az, érdekellentétet kölcsönös engedékenységgel kiegyenlíti. Nem a szerzett piacok elvesztésére, vagy feladására gondolunk, hanem a szerzendő új bakáni piacoknak az ipari érdekeltségek közötti méltányos felosztására.

Ugyanez vonatkozik általában Magyarországi ipari érdekeltségére is.

Mezőgazdasági szempontból Németországgal való gazdasági szövetkezésünk jóval előnyösebbnek látszik. Németország ipari állam, mely a maga nyersterményszükségletét legnagyobbbrészt tőlünk és Oroszországtól szerezte be. Németország szükséglete a gabona és mezőgazdasági terményeken felül kiterjed különösen a fatermékekre, ló és szarvasmarha szükségletekre, állati termékekre, mint tojás, tej, vaj, nyersbőrök stb. Németország ezen nyerstermény-szükséglete a jövőben is fenn fog állani s ezért gazdasági szempontból egyenesen léte érdeke Németországnak, hogy egy középeurópai gazdasági szövetkezésben Magyarország is részt vegyen

Magyarországnak ezen fontos jelentőségét és súlyát a középeurópai szövetkezésben maguk a németek is elismerik és hangoztatják. Friedrich Naumann, a német Reichstag ezen kiváló

tagja, akit honfitársai méltán neveznek koruk egyik legnagyobb egyéniségének, „Mitteleuropa” című munkájában is ezt a nézetet vallja (262 l.) amidőn így ír: „Ungarn als nicht deutscher Staat hat einen Theil des Zukunftschicksals der deutschen Nation in seinen Händen, denn wenn Ungarn Mitteleuropa entschlossen ablehnt, so wird es kaum verwirklicht werden können.”

Magyarország pedig a világpolitika mai állása szerint nem is gondolhat más szövetségesekre, mint a középeurópai államokra; egyfelől Németország, másfelől a Balkán államok szövetségére. Viszont Németország is reá van utalva Ausztria-Magyarország és a Balkán-államok szövetségére. Mindkettőnk létérdeke és jövője egvaránt ezt követeli.

Elképzelhető volna ugyan a békekötés után egy más constellatio Németország szempontjából: a német-orosz szövetkezés. Azonban ez visszaesést jelentene Bismarck politikájával szemben, amely már eldöntötte a kérdést akkor, midőn a két nemzet közül, Oroszország és Ausztria-Magyarország közül bennünket választott szövetséges társul. Azok az okok, melyek akkor Bismarckot erre az elhatározásra bírták, ma is még fennállanak, amennyiben ma sem érdeke Németországnak, Oroszországot, mint szövetséges államot megerősíteni, hogy azután megerősödve, kifejlődve az orosz világimperium, épp úgy, mint most Anglia, valamikor ellene forduljon.

Magyarország szívesen vesz részt a középeurópai szövetkezésben, mert ezt parancsolja létérdeke és jövője is; azonban ez a részvétel csak olyan lehet, mely állami szuverenitását,

gazdasági függetlenségét nem érinti. A nemzet ragaszkodása függetlenségéhez és gazdasági önállóságához állami létünknek és fenmaradásunknak olyan kipróbált biztosítéka, melyet semmiféle külpolitikai szövetkezés ellenében nem szabad feláldoznunk.

IV.

A békekötés után új és nehéz feladatok várnak Magyarországra a belpolitikában is. Azokat a terheket, miket ez a világháború reánk mért, majd csak a háború után fogjuk igazán érezni. Majd ha megindul ismét a normális élet, ha a kereskedő, az iparos ismét visszatér otthonába, a földműves, a munkás, a napszámos haza kerül családjához, csak akkor fognak előállni azok a nehézségek, melyeket most a háború tartama alatt — mikor az iparos, a kereskedő, a munkás, a földműves, az ügyvéd, az orvos, a hivatalnok a harcmezőn teljesít szolgálatot, s így anyagi gondjai nincsenek, családjá pedig itthon állami segítséggel és jótékony társadalmi intézkedésekkel többé-kevésbé támogatásban részesül — nem érezzük. Ám a háború alatt kiürült a kereskedő árúraktára, elfogyott az iparos nyers anyaga és a földbirtok termelőképessége is vesztett. Akkor fogja majd igazán visszafizetni a kereskedő, az iparos, a földbirtokos, a háború alatt elért többletértékét a maga terményeinek, ha mindezek pótlásáról kell majd gondoskodnia. Kiskereskedők, kisiparosok, kezdő orvosok, ügyvédek újra kezdenek majd egzisztenciájukat. A munkások munka alkalmakat hajszolnak és általában lehet az elszegényedés, különösen a kis-

iparos és munkásosztályban, ha az állam előre nem gondoskodik azokról a preventív eszközökről, melyekkel ezeket az állapotokat, ha nem is szanálja, de minden esetre nagy mértékben enyhítheti.

Erős szociális érzésre, okos szociálpolitikára sohasem volt nagyobb szükség, mint éppen a háború után lesz. Az államnak, a törvényhatóságoknak, a városoknak feladata elsősorban munkaalkalmat teremteni, mellyel elkerülhetjük a munkanélküliséget és a vele járó pauperizmust.

E mellett vigyázni kell arra, hogy a demobilizáció egyenletesen, mérsékelt tempóban történjen, hogy megtalálja és elfoglalhassa mindenki ismét a helyét a polgári társadalomban és folytathassa mesterségét, fia azt a nagy tömeget a kis egzisztenciáknak, kik most a harcmezőkön küzdenek, hirtelen nagy tömegekben boesájtának haza, úgy a foglalkozásukat és munkájukat veszített kis egzisztenciák nagy tömegekben hirtelen elárasztanak a városokat, s oly nagymérvű lenne éppen a városokban a munkanélküliség, hogy azon semmiféle szociálpolitikai intézkedéssel sem lehetne segíteni.

Nem csekély gondot fog adni az államoknak a háborúban megrokkant katonák segélyezése és a sebesültek, a rokkantak családjának, özvegyeinek és árváinak felsegítése. Mindezek nagy mértékben fogják igénybe venni az államháztartást, melynek nem kevésbé súlyos feladata lesz pénzügyi téren, pénzünk külföldi relációjának visszaszerzése.

Nem szólva még a háborús kiadásokról és költségekről s azoknak a vesztes felek által miént való visszafizetéséről, — egymagában ezek

a gazdasági és pénzügyi kérdések is igen sok gondot, és új terhei jelentenek az államháztartásban.

Komoly, kitartó, gazdasági, pénzügyi, szociálpolitikai feladatok előtt állunk; egyetérti alapos munkára lesz szükség. Nem érünk reá majd meddő közjogi vitákkal tölteni az időt, s ezért nem is fogunk felülni az osztrák centralisták kriptaszagú uszításainak. A mi jövőnk már eldőlt ebben a világháborúban. Mi élni, erősödni, fejlődni akarunk, mint önálló és független állam: haladni a modern Európával gazdasági, sociális, kulturális téren

A haladás első feltétele pedig a népjogok kiterjesztése. *Becsületes választójogi törvény: az általános, egyenlő, titkos választói jog megvalósítása nélkül a nemzet alig lesz képes megoldani azokat a nagy, nehéz, gazdasági, kulturális és szociális feladatokat, melyek a háború után majd reánk várnak.* E nélkül a magyar parlament továbbra is osztályparlament marad, mely a nagy gazdasági és szociális kérdésekben nem tud majd felemelkedni az osztályérdekeltség szűk látókörén.

Az a nép, mely olyan önfeláldozóan tudott szenvedni, vérezni a hazáért, bebizonyította az az életképességét és érettségét — ne féltsük ettől a néptől a magyar parlamentarizmust; sőt ellenkezőleg : éppen ez a nép, mely hősie önfeláldozással mentette meg a hazát, a trónt, ez a nép íogja megmenteni és régi tekintélyébe visszahelyezni a parlamentarizmust is. —

A népjóléti intézmények fejlesztése mellett másik fontos feladata az államnak kulturális lesz.

A mai világháború amellet tett tanúságot, hogy abban nemcsak a népek vitézsége, hősiessége és kitartása volt döntő, hanem azoknak szellemi képességei is irányadóak. A hatalmas orosz birodalom a maga óriás számával sem tudott érvényesülni, mert élettelen, lélek és szellem nélküli tömegekkel volt kénytelen részt venni a háborúban. Az a birodalom, melyben még az 1912-ik évben a legműveltebb kormányzóságban (a moszkvaiban) is olyan elmaradottak voltak a népművelődési viszonyok, hogy a lakosságnak csak 42%-a tudott írni és olvasni 68 százaléka pedig analfabéta volt, melynek ruthén lakosságú legműveltebb kormányzóságában, Kiewben, a lakosságnak csak 20%-a tud írni és olvasni és 80%-a analfabéta: az a birodalom kimeríthetetlen tömegben hajszolhatta emberi csordáit a világháború csataterére, de nem győzedelmeskedhetett, eredményeket el nem érhetett, mert hiányzott katonáiból az az elemi intelligencia, mellyel ez a háború célját, a maga háborús érdekeit megérthette volna, avagy a csatateren neki jutó szerep a reábízott feladatok jelentőségét, fontosságát felfogni egyáltalán képes lenne. A modern háborúban pedig az egyes katona is nemcsak a maga testi erejével és ügyességével vesz részt, hanem főként a maga lelki és szellemi tulajdonságaival: lelkesedéssel, kitartással, az ellenfél kijátszásával, félrevezetésével, felfanggal stb. Emlékezünk még jól rá, hogy a világháború elején a nyugati harctéren micsoda várakozásokat fűzött az ántánt az ő színes csapataihoz, a feketék, a rézbőrűek tömegeihez. Ezeknél is bebizonyult az itt hangoztatott elv valósága, hogy a modern háborúban nem az ál-

lati ösztönök, a szilajság, a vadság, a kegyetlenkedés bírnak fontossággal és döntő szereppel, hanem szellemi tulajdonságok, szellemi fensőbb-ség úgy a hadvezetésben, mint az egyes katonákban. Németország hadi sikereinek és katonai fölényének egyik okát éppen ebben, a német nép kulturáltságában kell keresnünk. A német katona a kultúra fia és csakis az ilyen katona képes ep^éni életének megnyilvánulásait mindenben alárendelve beleilleszkedni a német hatalmas katonai szervezetbe.

Tehát iskolát és minél több iskolát kell állítani a népnek, még pedig olyant, melyben a hazai nyelvet és kultúrát elsajátíthatja anélkül, hogy ezáltal a maga nemzetiségi nyelvének használatában állami befolyás révén gátoltatnék.

A nép iskoláztatásának hatása a magyar állam jövője szempontjából meg fogja teremni a maga áldásthozó gyümölcsét nemcsak az ország határszélein, az eddig kul-túrában is visszamaradt nemzetiségek között, hanem az egész ország mezőgazdaságában és iparában is.

Az iskola révén az analfabétából írni, olvasni tudó, majd újságokat, könyveket olvasó egyénnek tágul a látóköre, szaporodnak az ismeretei, olvas, tanul, olvasmányai és tanulmányai révén halad a korrallal, a kor találmányai-val; megismeri és megtanulja a maga szakmájába vágó újításokat, megtanulja a modern gazdálkodást, a föld hatékonyabb kihasználását, a birtok okszerű instruálását; megpróbálkozik a vegyitermékek, a műtrágyák alkalmazásával, megtanulja a gépek használatát a gazdaságokban és iparban. így válik az iskola hatása gyü-

mölcsözővé, a második, avagy a későbbi generációknál az államháztartásban és bőségesen visszafizeti azt az államnak gazdasági és ipari életében, amit az állam az iskoláiba befektet.

Már pedig haladásra, reformokra okvetlen szükség van úgy az ipari, mint a mezőgazdasági termelésünkben. —

A világháború, mely elzárta előlünk a világkereskedelmet, beigazolta, hogy Középeurópa éléskamrája Magyarországnak volt. Magyarország termelőképessége s ennek a jó termőföldnek kihasználása azonban még távolról sem érte el azt a határt, mely teljes, gazdaságos művelése mellett elérhető volna.

Ha csak a bevetett területeket összehasonlítjuk az évi terméshozadékkal nálunk és más olyan országokban, hol a talaj és klimatikus viszonyok a miénknél jóval kedvezőtlenebbek, már ebből az összehasonlításból is megállapíthatjuk, hogy Európa éléskamrájának földjét bizony elhanyagoltuk és termőképességét a jövőben okvetlen fokoznunk kell. Elismerjük, hogy vannak szép számmal nálunk is oly földbirtokok, melyeknek gazdálkodása kifogástalan, ezek mellett azonban még mindig nagy számmal vannak olyanok, melyek a régi konzervatív módon, primitív eszközökkel gazdálkodnak; gépek helyeit állati és emberi erővel vesződnek és ép úgy idegenkednek minden újítástól, mint a műtrágyától, vagy a vegyitermékek okszerű fölhasználásától. Pedig a gépek szerepe a modern gazdaságban elvitathatatlan. Az emberi és állati erő helyét a gépek foglalják el, úgy a mezőgazdaságban, mint az ipar nagy részében. A gépekkel való gazdálkodás elterjedése a mezőgazdaságban sok

emberi és állati erőt szabadít fel és tesz majd feleslegessé. A mai világháború után ez az emberi felesleg ugyan mezőgazdaságunkban még jó darabig nem fog jelentkezni. De ép azért, mert a normális viszonyok helyreállása után a gépekkel való gazdálkodás a mezőgazdaságban egy bizonyos emberfelesleget fog jelenteni, mely azután akár mint napszámos, akár mint kisiparos más pályákon keres majd magának existenciát — épp azért kell az államnak belterjesebb és okszerű mezőgazdaság mellett is főfigyelmét fordítania úgy a gyári, mint a kisebb iparra, ezeknek támogatására és kifejlesztésére.

Konzervatív, vagy egyoldalú osztályfelfogás az, mely az államot csupán csak egy gazdasági ág szolgálatába akarja állítani a többiek lóvására. Magyarországnak, mezőgazdasági érdekeink teljes elismerése mellett is egyik fő feladata a magyar ipar megalapozása és támogatása nemcsak szubvenciókkal, hanem oly elhatározó lépéssel is, mint aminő a közbenső vámvonallal fölállítása Magyarország és Ausztria között. Ily vámvonallal által védve lesz a mi zsenge, fejlődő iparunk a szomszéd állam erős, fejlett iparával szemben. Magyarország iparának *az önálló vámterület* megvalósítása olyan létérdeke gazdasági szempontból, mint amilyen fontos érdeke a nemzetnek politikai szempontból a gazdasági és pénzügyi függetlenség megvalósítása. A világháború tanulságai ezen szempontokból is mellettünk szólnak.

Más kérdés azután, hogy pillanatnyilag, a világháborút követőleg elkövetkező új gazdasági kiegyezés során, adott helyzetben ezen függetlenségi és önállósítási törekvések megvaló-

síthatók lesznek-e, vagy sem? Ez már célszerűségi szempont, nem elvi kérdés.

A célszerűségi szempont a mai helyzetre is igen találóan van körülírva az 1908: XII. t.-c. tárgyalása során az akkori képviselőház közgazdasági bizottságának 1907. okt. 28-án k[^]lt jelentésében: „A függetlenségi párt kormányra jutásával érvényesülő erélyes törekvés a gazdasági önálló berendezkedésre, alkalmat nyújtott arra, hogy lássuk, miszerint oly nagy a jórészt földrajzi fekvésünk funkcióját képező függőségünk Ausztriától, hogy törekvéseink azonnal meg nem valósíthatók, hogy lássuk továbbá, miszerint *az intézményes gazdasági függetlenségnek megvalósítását meg kell előznie a tartalmi függetlenségnek, az ország meggazdagodásának, azaz a gazdasági függetlenség előkészítését magunknál kell kezdeni termelésünk átalakításával, jövedelmeink szaporításával, kiadásaink csökkentésével, intenzív tőkegyűjtéssel, fia nem fogjuk ezt az utat választani, akkor féltő, hogy tiz év múlva még kevésbé fogunk közgazdaságunk önállósításához minden papiros-garancia dacára eljuthatni.*”

A világháború és az azt megelőző évek óta tartó feszültség a gazdaságban és pénzügyekben, nemkülönben a magyarországi válságos parlamenti viszonyok, sajnos, a nemzet gazdasági függetlenségének előkészítését nem tették lehetővé. Ámde, ha az a nagy pénzügyi és gazdasági rázkódtatás, melyet a világháború előidézett, *pillanatnyilag nem is kedvez az önállósítási törekvéseknek*, ez még távolról sem jelent lemondást a nemzet gazdasági és pénzügyi függetlenítéséről ; sőt ellenkezőleg éppen ez a kö-

rülmény ösztönözzön bennünket arra, hogy a nemzet pénzügyi és gazdasági önállóságát előkészítsük a legközelebb megvalósítandó gazdasági, pénzügyi és szociális reformokkal, másfelől pedig óvjon ez a körülmény bennünket jó előre attól a szándéktól, mely az Ausztriával megkötendő *gazdasági kiegyezés lejárataát még az eddiginél is hosszabb időre akarja kitolni.*

Visszatérve röviden a belpolitikai viszonyokra, a már felhozott teendők mellett még egész sora vár reánk a reformoknak. A háborúnak a néplélekre gyakorolt egyik hatása az a régi igazság, hogy a fegyveres erőszak elhatalmasodása elszoktatja az embereket a jog tiszteletétől és uralmától. Ez, a háború után, különösen a kevésbé művelteknél, a legkülönbözőbb renitenskedésben fog megnyilvánulni. Jó, erélyes, birói és főleg közigazgatási szervezetekre lesz szükség, mely mellett a háborús indulatok megfékezésében és a néplélek megcsillapításában fontos szerep jut a községekben a jegyzőknek, tanítóknak és papoknak is.

Népesedési szempontból a háború hatása nemcsak azokban a szomorú számokban fog” megnyilvánulni, mellyel véreink a csatatéren megfogyatkoztak, hanem a születések apadásában, mely már a háború alatt is mutatkozott. Az elvesztett emberanyag pótlására valamikor királyaink idegen országból hozattak telepeseket és nagy arányú telepítéseket eszközöltek. Ma is ehhez az eszközhöz kell maid fordulnunk, azzal a különbséggel, hogy nem idegeneket kell az or-

szágba betelepítenünk, hanem saját véreinket kell majd visszatelepítenünk, kiket a szegénység, a birtoktalanság, a munka- a megélhetés hiánya űzött el, avagy az üzleti élelmesség csábított ki tőlünk annak idején Amerikába. Körültekintően szervezett *visszatelepítési állami akcióra* lesz szükség, melyben az államot az egyes gazdasági szervezetek és érdekképviseltek hatatosan támogathatják.

A házasságok és születések előmozdítása pedig a házas férfiaknak, a családapáknak, a több tagú családoknak nyújtandó kedvezményekkel, az állam, a hatóságok és a vállalatok részéről ezeknek nyújtandó előnyösebb elbánással, magasabb fizetéssel stb. lesz elérhető.

A népesedési viszonyokkal áll szoros összefüggésben és a közigazgatási reformok során szinte elodázhatlan lesz *közegészségi ügyünk* reformja is. Ha Németországnak, Ausztriának és Magyarországnak nénesedést viszonyait egymás mellé állítjuk, szinte megdöbbenve látjuk, hogv nálunk béke időben a halálozási arányszámok aránytalanul magasabbak, mint Németországban. Ennek oka elhanyagolt közegészségi viszonyainkban keresendő.

Németországban a halálozások aránvszáma (1911/1912) 15,6‰, míg ugyanekkor Ausztriában 22‰ és nálunk Magyarországon 25,1‰ volt. Közegészségünk elodázhatatlanul javításra szorul: orvosokra, gyógyszerészekre van szükség a községekben minél nagyobb számban; kórházakra és modern közegészségügvi berendezésekre van szükség a városokban. Az államnak, mely a világháború folytán nagy vérvesztéseket szenvedett, a népesedési viszonyok

javítását, közegészségügyünk alapos reformálásával módjában áll és kötelessége előmozdítani.

Íme ezek nagyjából és vázlatosan azok a tanulságok, melyek a világháború eddigi eredményeiből leszűrődtek és azok a módok, lehetőségek, melyekkel a világháború okozta pusztításokat szociális, gazdasági, közigazgatási téren orvosolnunk kell majd.

Ma még a jövő titka az, hogy anyagilag, vagy területileg minő eredménnyel fog végződni reánk nézve a világháború; de erkölcsi eredményeit és tanulságait az máris megtermett a mi számunkra. Beteljesült a költő mondása, hogy: „A magyar név megint szép lesz, méltó régi, nagy híréhez!” A magyar faj nagyságát, dicsőségét és megingathatlan királyhúségét tárja fel ez a világháború az emberiségnek. Vajha elismernék a háborúnak ezt a tanulságát, nemcsak szövetségeseink országában, hanem meglátnák az egész Monarchiában, és ott is megjegyoznék maguknak ennek a világháborúnak azt a fontos tanulságát, hogy ebben a rettentő világrengetésben *a magyar nemzeti állam volt főerőssége — a Habsburgok iróniának.*

Ezzel végére értem leolvasásomnak. Ha előadásom kissé hosszúra nyúlt, ezért szíves elnézését kérem Hallgatóimnak. Azonban maga a

* Szerző ezen tanulmányt a Ferencvárosi függetlenségi és 48-as Pártkör által rendezett felolvasó- és vitáestében adta elő.

tárgy, melylyel foglalkoztam, oly kiterjedt és sokoldalú, hogy ily felolvasás keretén belül *alaposan* alig tárgyalható. Nem is ez volt a célom, hanem inkább az, hogy reáirányítsam hallgatóim fejeimét ezekre a kérdésekre és feltárjam előttük a békés jövő perspektíváját.

Ez a perspektíva a mai nehéz időkben csak vigasztaló lehet és biztató a küzdelemben való kitartásra. Mert ebben a perspektívában ott látom kibontakozni egy nagy, szebb jövő képét: az önálló, független Nagy-Magyarország hatalmas, ma még befejezetlen épületét.

Boldogok azok, — mert milliók hálaimája kíséri őket a túlvilágra az üdvözülés útján — kik ezen nagy műért vérüket áldozták a hazának. De talán még boldogabbak lesznek azok, akik majd meg fogják érni annak teljes elkészülését.

Engedje a jóságos Ég, hogy ennek az áldott műnek előkészítéséhez néhány pillérrel — az eljövendő béke korszakában — a mai nemzedék is hozzájárulhasson!

